

А. Ю. Мартинов

Загальна декларація прав людини 1948

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 - перший міжнародно-правовий документ, що проголосив основні права і свободи людини. Прийнята 10 грудня 1948 ГА ООН (8 держав, зокрема СРСР і УРСР, утрималися при голосуванні). Одностайна позиція соціалістичних держав при голосуванні пояснювалася тим, що їхні пропозиції щодо вміщення у текст Декларації прав націй на самовизначення, захисту національних меншин і заборони фашистської ідеології не знайшли підтримки. Щороку в цей день відповідно до резолюції ГА ООН від 4 грудня 1950 відзначають День прав людини. Декларацію ратифікувала більшість держав світу, зокрема й Україна.

Складається з преамбули та 30-ти статей. Документ проголосив невід'ємне й обов'язкове дотримання громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини. Статті базуються на визнанні гідності всіх людей, рівності їхніх прав, що є необхідною передумовою свободи, справедливості та загального миру. Декларація проголошує, що права і свободи людини не можуть бути обмежені за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політ. переконань, національного або соціального походження, майнового стану.

Серед проголошених прав найважливішими є такі: рівність усіх перед законом; презумпція невинуватості; недоторканність особи; недопустимість неправомірного втручання в особисте і сімейне життя та безпідставне посягання на недоторканність житла, честь і репутацію людини; право на політичну діяльність, працю та захист від безробіття, на власність, відпочинок, освіту, соціальне забезпечення, право виїзду зі своєї країни та безперешкодного повернення до неї, право на свободу переконань і вільне їх поширення.

Положення декларації стали правовою основою для стандартів, згодом прийнятих Радою Європи, та для удосконалення національних правових систем, які гарантують неухильне й послідовне дотримання прав людини. Декларація підкреслила універсальний характер прав і свобод, які поширюються на кожну людину, незалежно від статусу й території проживання. Отже, населення колоній та інших залежних територій уперше було проголошене суб'єктами основних прав і свобод. Значимість декларації полягає не лише в тому, що вона стала першим міжнародним стандартом у сфері прав людини, а й у створенні правової бази та еволюції концепції прав людини (тлумачення основних принципів прав людини; деталізація і конкретизація фундаментальних прав і свобод людини та їхня регламентація у стосунках окремих соціальних груп; створення інституту міжнародного захисту прав людини). Нині є близько 70-ти конвенцій з прав людини, які докладніше трактують ці права, зокрема реалізацію прав державою, виокремлення особливої категорії фундаментальних прав людини, які не підлягають обмеженню з боку держави (право на життя, неприпустимість катувань, свобода думки і переконань, право на судовий захист).

Як свідчить міжнародний досвід, ефективність гарантій основних прав та свобод людини залежить від рівня розвитку правових принципів й інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу життєвих благ, правотворчої атмосфери в суспільстві, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди, наявності певних елементів у системі функціонування державної влади. На декларацію посилалися у своїх конституціях більшість нових незалежних держав, що виникли після краху колоніальних систем (Того, Сенегал, Мадагаскар) та розпаду СРСР (Україна, РФ, Білорусь тощо).

Розділ 2 Конституції України 1996 зафіксував права, свободи та обов'язки людини і громадянина, які відповідають стандартам декларації та іншим міжнародно-правовим актам. Положення 3. д. п. л. стали нормами прямої дії для сучасного українського законодавства. Однак в Україні (та інших державах, особливо, в тих, що розвиваються) залишається проблемною реалізація низки прав, передбачених цією декларацією, особливо соціальних і культурних. Це пов'язано передусім з економічною і політичною кризами. Поза цим, існують інші причини: глибока криза всіх соціальних норм, які існують в українському суспільстві та є передумовою стабільності правових норм, норм поведінки політичних партій і громадських організацій тощо (адже кожна особа реалізує свої права переважно через об'єднання чи спільноти, які є джерелом і носієм цих норм; це стосується, напр., виборчого права, права на працю тощо); повільне становлення нової системи права України, а також правової свідомості, культури й ідеології (продовжує панувати правовий нігілізм, неповага до

права Конституції, до відповідних державних інституцій, що рідко буває в інших країнах); неадекватна реакція, а іноді й бездіяльність державних та недержавних структур, зокрема профспілок, громадських організацій на порушення соціальних, культурних та інших прав. Функціонування механізму міжнародного захисту прав людини спрямоване на створення додаткових гарантій їх дотримання державами. Щоправда, еволюція концепції прав людини не свідчить про радикальні зміни змісту декларації, а лише конкретизує та поглиблює її положення.

Рекомендована література

1. Дженіс М. та ін. **Європейське право у галузі прав людини: Джерела і практика застосування** / Пер. з англ. К., 1997;
2. Мармазов В. Є., Піляєв І. С. **Україна в політико-правовому просторі Ради Європи: Досвід і проблеми.** К., 1999;
3. Херст Х. **Статус всеобщей декларации прав человека во внутреннем и международном праве** / Пер. с англ. // *Международ. право.* 2006. № 5.

Бібліографічний опис:

Загальна декларація прав людини 1948 / А. Ю. Мартинов // **Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]** / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. - Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-15128>. - Останнє поновлення : 21 лип. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).